

Geç Roma ve Erken Bizans Dönemleri'nde Tripolis (Lydia) Mozaikleri

Mosaics of Lydian Tripolis in the Late Roman and Early Byzantine Periods

Bahadır DUMAN*

(Received 20 April 2022, accepted after revision 11 July 2023)

Öz

Büyük Menderes (Maiandros) Nehri'nin kenarındaki Tripolis'te 2012-2021 yılları arasında gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalarda kentin hem kamusal hem de sivil mimariye ait yapılarında mozaik döşemeli mekânlar tespit edilmiştir. Kamusal mimaride daha çok cadde ve agora gibi yapıların sütunlu galerileri bitkisel süsleme ağırlıklı mozaiklerle kaplanırken, sivil mimariye ait yapıların başında gelen konutlarda ise geometrik ve bitkisel süslemenin zaman zaman birlikte kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Mozaikli Konut olarak isimlendirilen ve kentin Geç Helenistik Dönem'den başlayarak İS 4-5. yüzyıllara kadar yerleşim mimarisine ait önemli veriler elde edilmesine olanak sağlayan yapının birimlerinde, oldukça ince işçiliğe ve üst düzey kaliteye sahip mozaik döşemeler Tripolis'te 10 yıldır gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmalarında tespit edilen en sağlam örnekleri oluşturmaktadır. Söz konusu konut alanında tespit edilen mozaikler aynı zamanda İS 4. yüzyılın ortalarında yaşayan, Tripolis topraklarında yetişmiş ve Roma'da Senatörlüğe kadar yükselmiş Hermolaos'a ait bir onurlandırma heykeline ait kaidenin yazıtında geçen "... eğer O'nun ailesi ve yaptığı çok güzel işlerle ilgili daha fazla öğrenmek istersen tanıkları şehir halkı ve meşhur malikaneleri olacaktır" ifadesinden de anlaşılacağı üzere Geç Roma Dönemi'nde Tripolis'in konutları oldukça meşhurdur.

Tripolis'te bulunan mozaiklerin yerel sanatçı ve atölyeler tarafından mı yoksa gezici atölyeler tarafından mı yapıldığına dair sorulara şu an için çok net olarak cevap bulunamasa da 2015 yılı kazı çalışmalarında kentin merkezi konumdaki ana caddelerinden birinin sütunlu galerisinde tespit edilen mozaik taşlarını oluşturmak için kesilen ve çeşitli işlemlerin evrelerine ait izler taşıyan küçük taş kırıklarından oluşan buluntu topluluğu nedeniyle, Tripolis'te mozaik işçiliğine yönelik çeşitli faaliyetler yapıldığı görüşünü kuvvetlendirir.

Anahtar Kelimeler: Lydia, Tripolis, Maiandros, mozaik, tessera.

Abstract

Archaeological excavations conducted from 2012 through 2021 at Tripolis by the River Maeander have brought to light spaces with mosaic pavements in some public and civilian structures. Mostly the colonnaded galleries of streets and agorae of public architecture are paved with mosaics displaying mainly floral decoration whereas civilian structures led by houses feature mosaics with floral and geometric ornamentation together at times.

The Mosaic House, which has provided us with immense data regarding settlement architecture of the city from the Late Hellenistic (date) through the fourth-fifth century AD, has rooms with mosaic pavements with fine craftsmanship and high quality, which are the most intact examples uncovered in the course of ten years of excavations. These mosaics and floorings should be among the elements contributing to the fame of Late Roman houses of Tripolis in Late Antiquity as inferred from the inscription on the pedestal of the honorary

* Bahadır Duman, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Arkeoloji Bölümü, Kampüs-Denizli, Türkiye. <https://orcid.org/0000-0002-4330-2178>. E-posta: bahadirduman@yahoo.com

statue of Hermolaos, a Tripolitan who attained the level of senator in Rome in the mid-fourth century AD, stating that "... in case you would like to learn more about His family and his graceful deeds the city's people and their renowned townhouse shall be the witnesses."

For the time being it is not possible to clearly answer the query regarding the identity of masters who made the Tripolitan mosaics, whether they were local or traveling ateliers; however, in 2015 campaign, stone fragments bearing traces of processing phases to manufacture tesserae were uncovered in the colonnaded gallery of a main artery of the city and they constitute the first evidence for activities regarding mosaic production at Tripolis.

Keywords: Lydia, Tripolis, Maiandros, mosaic, tessera.

Tripolis antik kenti, İç Batı Anadolu Bölgesi'nde Denizli İli, Buldan İlçesi, Yenicekent Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Lykos/Çürüksu Vadisi'nin kuzeybatı ucundaki kentin kamu ve sivil mimariye ait kalıntıları, vadiye hâkim bir tepenin güney yamacında yaklaşık 3 km²'lik bir alana yayılmaktadır (Duman 2013: 179). Kentin doğu ve güneydoğusunda yer alan Hamambükü ve Yenice/Akkaya höyükte gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında elde edilen arkeolojik veriler, Tripolis'in konumlandığı alandaki yerleşim izlerinin Geç Neolitik- Erken Kalkolitik Dönem'e dayandığını kanıtlamaktadır (Duman 2013: 182). Tripolis'in Lydia Bölgesi'nde stratejik ve jeopolitik anlamda oldukça önemli bir noktada konumlandığını gösteren en önemli veri, ticaret yollarının geçiş güzergâhında yer almasından kaynaklanmaktadır. Pergamon ve Smyrna başlangıçlı iki ana yol Sardis'te birleşerek Philadelphia üzerinden Tripolis'e ulaşır ve buradan Hierapolis- Laodikeia istikametinde ilerleyerek Anadolu içlerine devam eder. Bu ticaret yolu Tripolis'in önemini çağlar boyunca korumasını sağlamıştır. Lydia Eyaletinin başkenti Sardeis ile Phrygia I Eyaletinin başkenti Laodikeia'yı birbirine bağlayan bu yolun üzerindeki Tripolis özel bir konuma sahiptir (Res. 1).

Roma İmparatorluk Dönemi'nde oldukça önemli bir nüfusa sahip kentte stadium, tiyatro, hamam, bouleterion, şehir kapıları, caddeler ve sokaklardan oluşan kamu yapılarının büyük bir kısmı günümüze kadar koruna gelmiştir. Tripolis İS 4- 5.yüzyıl larda hem çeşitli konsillerde piskoposluk seviyesinde temsil edildiği (Destephen 2008: 83, 577- 9, 610- 2, 771) hem de aynı yüzyıllarda bir garnizona ev sahipliği yaptığı için (Destephen 2008: 578) dini ve askeri bakımdan bu bölgede temsiliyeti yüksek bir kent konumunda varlığını sürdürmüştür. Tripolis ve Lykos Vadisi çevresinde İS 494'de gerçekleşen büyük deprem sonrası, yapılar tahribata uğramış ancak onarımlarla yeniden düzenlenip kullanım görmeye devam etmiştir. İS 7. yüzyıla kadar yoğun bir yerleşimin görüldüğü kentte çeşitli etkenler nedeniyle nüfus zamanla azalsa da buradaki yaşam İS 13. yüzyıla kadar devam etmiştir (Duman 2018: 343).

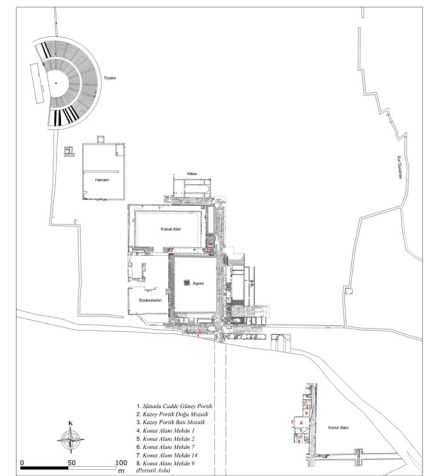
Bu çalışmada, İç Batı Anadolu Bölgesi'nde Denizli İli Buldan ilçesi sınırlarında yer alan, Büyük Menderes Nehri yakınlarındaki Tripolis'te 2012-2021 yılları arasındaki arkeolojik araştırma faaliyetleri sonucunda ana caddelerin sütunlu galerileri ve Agora gibi çeşitli kamu binalarında dağılık ya da tanımlanamaz biçimde küçük parçalara ayrılan mozaik döşemelerin yanı sıra Geç Antik Çağ olarak tanımlayabileceğimiz döneme tarihlenen sivil mimariye ait konutlarda in situ olarak oldukça iyi korunmuş örneklerin stil özellikleri, yapım teknikleri ve mozaiklerde kullanılan doğal taşların kökeni üzerinde durulacaktır.

2012-2021 yılları arasında gerçekleştirilen arkeolojik çalışmaların büyük bir kısmı, İS 400 civarına tarihlenen Geç Antik surun çevrelediği alan içerisinde gerçekleştirilmiştir (Res. 2).

Resim 1
Tripolis'in yerini ve metinde adı geçen kentleri gösteren harita.

Resim 2
Mozaikli yapıların yer aldığı kent planı.

Sütunlu Cadde Güney Portik

Kentin merkezinin güney bitişğinde doğu- batı doğrultusunda uzanan Sütunlu Cadde'nin 114 m. lik bölümü ve güneyindeki sütunlu galerinin 33.6 m. lik bölümü 2012- 2013 sezonundaki kazı çalışmalarında ortaya çıkarılmıştır (Res. 3-4). 1980'lerde Tripolis'in doğu bitişğindeki Yenicekent Kasabası'nı Güney İlçesi'ne bağlayan stabilize yolun asfaltlanması esnasında tahrip olan Ana Cadde ve portiklerinin bir kısmında mozaik kalıntıları tespit edilmiştir. Portiğin zemini; çay taşı ve harç kullanılarak oluşturulan düzlemin üzerine yapılan çok renkli mozaiklerden oluşmaktadır. Sağlam kalabilen bölümlerinden mozaığın, açık renk ana fon üzerine koyu gri renkli tesseralarla yapılan bitkisel bezemelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Ancak mozaığın sadece küçük bir kısmı günümüze kadar koruna gelmiştir. 3.60 x 1.35 m, 1.30 x 0.55 m, 80 x 55 cm ve 1.20 x 0.15 cm ölçülerindeki dört farklı alanda görülebilmektedir. Ortalama 1x1.5 cm, 2 x 2 cm ve 2 x 3 cm gibi farklı ebatlarda ve 0.5-1 cm kalınlığındaki tesseralar kare formuna yakındır. 183.99 m kodunda tespit edilen mozaiklerin kesiti, alttan itibaren sert toprak üzerine yerleştirilmiş çay taşından oluşan bir blokaj (statumen), 1.5 cm kalınlığında kalın harç (rudus), 1 cm kalınlığındaki ince bir harç (nucleus) ve üzerinde 1-2 mm kalınlığındaki yatak harcı üzerinde yar alan tesseralardan oluşmaktadır. Harç katları içerik olarak kum, kireç, tuğla tozu ve tuğla kırığı karışımıdır. Tabakalar arasındaki boşluklar nucleus ve rudus tabakalarını oluşturan harç katlarındaki çökme ile birlikte genel olarak birinci ve ikinci tabaka arasında oluşmuştur.

Resim 3
Sütunlu Cadde portiği üzerindeki
mozaik döşeme.

Resim 4
Sütunlu Cadde portiği üzerindeki
mozaik döşeme detayı.

4.50 m genişliğindeki sütunlu galerinin zemininin tamamının mozaikle kaplı olduğu anlaşılmıştır. Mevcut kalıntılar dâhilinde sütunlu galerinin kuzey ve güney kenarı boyunca uzanan 85 cm genişliğindeki bordürün zemin rengi açık krem renklidir. Zemin üzerine koyu- gri monokrom taşların yan yana getirilmesiyle sarmaşık dal kıvrımları ve yapraklarından oluşan, aralarındaki mesafe 8 cm olan koyu gri renkli çift bordür yapılmıştır. Her iki bordürün sınırladığı 2.60 m genişliğindeki ana pano oldukça tahrip olmasına rağmen bordürlerde olduğu gibi koyu gri taşlardan oluşan düzenlemeyle bordüre dik açıyla birleşen 10 cm uzunluğundaki iki kısa çizgi ana pano süslemesindeki betimleme hakkında eldeki tek veridir. Günümüze kadar korunabilen bölümlerden yola çıkarak mozağin genel süsleme şemasına bakarak tanım ve tarihleme yapmak oldukça zordur. Ancak 2012 Sütunlu Cadde kazı çalışmalarında tespit edilen sikke buluntuları kronolojik anlamda genel çerçeveyi oluşturmak için bir fikir verebilir. Buna göre Ana Cadde’de bulunan Geç Antik Çağ sınırları içerisinde değerlendirilmeye alınan 150 civarındaki sikkenin büyük bir kısmını İS 4- 5. yüzyıl sikkeleri oluşturmaktadır. Mozağin yer aldığı Sütunlu Cadde’nin Güney Portiğinde ise bulunan sikkelerden beşi İS 4. yüzyıl, bir adedi ise İS 6. yüzyıla tarihlenmiştir. Hem cadde hem de portikte bulunan sikkelerin büyük bir kısmı İS 4. yüzyılın ikinci yarısına aittir. Dolayısıyla mozaik için en öngörülebilir tarih İS 4. yüzyıl sonu- İS 5. yüzyıl ortası olarak değerlendirilmelidir.

Agora Kuzey Portik

Tripolis kent merkezinde Bouleuterion, Kutsal Alan, Latrina ve Anıtsal Çeşme gibi birçok kamu binasının merkezinde yer alan yapı, yaklaşık 3500 m² lik bir alanı kaplamaktadır. Sütunlu galerilerle çevrili Agora’nın kuzey ve güneyinde doğu- batı yönlü, 7 basamaktan oluşan tribünler ve bunların gerisinde sütunlu galeriler yer almaktadır. Sütunlar arasında yer alan yazıtlı kaidelerin verdikleri bilgiler ve heykellerin üsluplarından anlaşıldığı kadarıyla Agora ve çevresinde İS 4. yüzyılın ikinci yarısında büyük bir mimari faaliyetin gerçekleştiği anlaşılmıştır. 48 m uzunluğunda ve 4.60 m genişliğindeki kuzey tribünün gezinti alanının zemini sekizgen ve dörtgen şekilli bantlı traverten ve mermer plakaların yan yana getirilmesiyle oluşturulmuştur (Res. 5). Tripolis’te özellikle

Resim 5
Agora hava fotoğrafı.

kamu binalarının sütunlu galeri zeminlerinde gördüğümüz bu tip düzenleme oldukça yaygındır. 2017 yılında Kuzey Portiğin doğu ve batısında iki farklı alanda gerçekleştirilen restorasyon faaliyetleri esnasında söz konusu zemin döşeme plakalarının hemen altında mozaik kalıntıları tespit edilmiştir (Res. 6-7). Mozaiklerde 1 dm²'lik alanda 50 tessera ile pembe, bordo, koyu gri, krem, kırmızı-kahve, sarı ve turuncu renkler kullanılmıştır. Mevcut kalıntılar dahilinde kare, üçgen, kum saati vb. birkaç geometrik şekille doldurulan tahminen dörtgen şekilli panolardan oluşan mozaikler; içlerinde daireler oluşan, üç renkli birbirine geçmiş bantların yer aldığı bordürlerle birbirinden ayrılmıştır (Decor I: pl. 68d).

Resim 6
Agora kuzey portik mozaiği.

Resim 7
Agora kuzey portiğinin opus sectile döşemesi ve altındaki mozaik.

Kuzey Portiğin farklı bölgelerinde yaklaşık 50- 60 cm uzunluğunda ve 20- 25 cm genişliğinde iki ayrı alanda küçük bir bölümü görülebilen mozaiklerin bu yapıda İS 4. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirilen imar faaliyetlerinden daha önceki bir evreye İS 3. yüzyıl sonu- 4. yüzyıl başına ait olması gerekmektedir. Agora veya Macellum gibi geniş meydanları çevreleyen portikoların zeminlerinin belli aralıklarla farklı tipteki mozaiklerle döşenmesiyle ilgili en etkileyici örneklerden

birisi Perge’de tespit edilmiştir (Işıklıkaya-Laubscher 2016: çiz: 4, 7 res. 4). Tripolis Agorası’nın kuzey Portiğinde iki farklı alanda tespit edilen farklı süslemeye sahip mozaik kalıntıları da bu tipte bir uygulamaya sahip olmalıdır.

Konut Alanı

Şehir merkezinde odaklanan bu çalışmaların yanı sıra, kent sakinlerinin konut alanı olarak değerlendirdikleri, surun hemen güneyinde bir yaşam alanı meydana getiren insulalarda, 2013, 2018- 2021 yılları arasında toplamda beş sezon kazı çalışmaları yapılmış ve kentin güneyine bakan bölümünde, Lykos Vadisi’ne ve Büyük Menderes Nehri’ne hâkim yamaçlar üzerindeki eğimli arazinin teraslandırılarak Geç Antik Çağ boyunca çok sayıdaki sivil konutun Tripolis’in seçkinleri için tasarlanarak buraya yerleştirildiği anlaşılmıştır (Duman - Koçyiğit 2019: 12-18). Konut Alanı olarak belirlenen alan; Agora, Kemerli Yapı, Hamam, Hierapolis Caddesi ve Bouleuterion gibi önemli kamu yapılarının yer aldığı, kent merkezinin yaklaşık 300 m güney doğusunda yer alır (Res. 8).

Resim 8
Konut Alanı hava fotoğrafı.

Tripolis’teki konutlarla ilgili tek ve oldukça önemli epigrafik veri İS 4. yüzyılın ortalarında yaşayan, Tripolis topraklarında yetişmiş ve Roma’da Senatörlüğe kadar yükselmiş Hermolaos’a ait bir onurlandırma heykeline aittir. Heykel kaidesinde Grekçe “...eğer Hermolaos’un ailesi ve yaptığı çok güzel işlerle ilgili daha fazla öğrenmek istersen tanıkları şehir halkı ve meşhur malikaneleri/konakları olacaktır” yazmaktadır (Paris 1884: 379-380; Guizzi- Filippini 2017: 64). Roma senatörü Hermolaos ve memleketi Tripolis’i öven bu şiirsel metinde Tripolisliler hemşerileri Hermolaos’un Roma Senatosu’nda yer alması nedeniyle gururlandıklarını ifade etmeye çalışıyorlar. Yazıtta yer alan “meşhur malikaneler” ifadesi, bu çalışmada değerlendirilmeye alınan tabanları mozaik döşemeli, duvarları renkli fresklerle bezeli Tripolis Konutları’ndan sadece küçük bir kısmını meydana getiriyor olmalıdır.

Mevcut veriler ışığında, Tripolis'te ortaya çıkarılan ve 'Mozaikli Ev' olarak tanımlanan konut yapısı ile etrafında yer alan diğer konut yapılarının geniş peristil avlular etrafında gelişmiş, tipik Roma konutları/domus oldukları söylenebilir. Tripolis'teki bu konutların bazı mekânlarının mozaik tabanlarla ve duvarlarının fresklerle kaplanarak son derece etkileyici bir şekilde tasarlandıkları, sahip oldukları hacim ve boyutları itibariyle de kentin önemli yapıları arasında oldukları anlaşılmıştır. 'Mozaikli Ev' ve çevresindeki konut alanında kazılar devam etmekle birlikte, günümüze kadar 14 mekân ve bunları doğu yönde sınırlayan bir sokak açığa çıkarılmıştır (Res. 9). Farklı plan ve işlevlere sahip bu mekânlardan yedisinin etrafı sokaklarla çevrili 'Mozaikli Ev' adındaki konut yapısının unsurları olduğu, diğerlerinin ise konut yapısının çevresinde gelişim gösteren eğimli alan üzerinde her biri bir teras üzerinde olmak üzere ikinci ve üçüncü konut yapılarına ait oldukları arkeolojik kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılmıştır.

Resim 9
Konut Alanı'ndaki mozaik döşemeli odaları gösteren plan.

Peristil avlulu bu yapılardan ilki, üç odasının tabanında yer alan gösterişli mozaikleri sebebiyle, 'Mozaikli Ev' olarak tanımlanmıştır. Diğerleri ise bu konutun hemen güneyinde, büyük peristil avlusu ile öne çıkar ki bu konut yapısını oluşturan mekânların tamamının avlu etrafında geliştikleri anlaşılmıştır. Mozaikli Ev olarak tanımlanan konut yapısının kuzeyindeki terasta ise, sadece bir mekânı ortaya çıkarılabilen bir başka konut daha yer almaktadır.

Araştırmaya konu olan mozaikler; yukarıda özetlenen plan tipinde olan Mozaikli Konutun birbirine bitişik üç odasında, buna bitişik güney terasta inşa edilen ikinci konutun, avlu ortasında yer alan havuzun (implivium) tabanında olmak üzere toplam iki farklı konutta dört farklı mekânda yer almaktadır. Ağırlıklı yapıların işlevlerine bağlı olarak karşılama salonları, yatak odaları ya da benzeri mekânlarda karşılaşılan bu mozaikler, stil ve bezeme açısından oldukça başarılı olup, kaliteli işçilikleri ile öne çıkarlar. Benzerlerini çoğunlukla Geç Antik yapılarda görebileceğimiz, şimdilik herhangi bir figüratif bezemenin bulunmadığı ve daha çok geometrik şekiller ile bitkisel bezemelerin tespit edildiği bu mozaiklerin tamamı Geç Antik Dönem'de yapılmış olmalıdır ki bu dönem konut yapılarının en azından şu anki buluntular dahilinde ilk inşa edildikleri Geç Helenistik Dönem'den sonra artık yavaş yavaş elit eğilimler göstermeye başladığı bir dönemdir.

Mozaikli Konut

Mekân 1

Mozaikli Konut'un güneyinde yer alan 7.75 x 6.65 m iç ölçülerine sahip, +180.34 m kodunda açığa çıkarılan mozaik zemin döşemesi yaklaşık 50 m² genişliğindeki odanın tamamına yayılır biçimdedir. 1 dm²'lik alanda 50 tessera

yer alır. Oldukça sağlam biçimde açığa çıkarılmasına rağmen, odanın batı ve kuzey duvarları üzerindeki kapı boşluğu önünde mozaik zemin döşemesinin bir kısmı olasılıkla antik çağda meydana gelen bir deprem neticesinde kapı lentosu ve duvar taşlarının bir kısmının mozaik zeminin üstüne yıkılması nedeniyle tahrip olmuştur (Res. 10).

Resim 10
Mekân 1 içindeki mozaik döşeme.

Genel olarak bakıldığında oldukça canlı ve parlak renklerin kullanıldığı mozaik döşeme krem, pembe, kırmızı, kırmızı- kahve, turuncu, siyah ve koyu gri renk ve tonlarının kullanıldığı ortalama 1 x 1 cm ölçülerindeki tesseralardan oluşur. Mozaik ana zemininde krem, bezemeleri oluşturan süsleme unsurlarının konturlarında siyah, dolgu unsuru olarak ise kırmızı, pembe ve turuncu renkli tesseralar kullanılmıştır (Res. 11).

Resim 11
Mekân 1 mozaiği ortofoto.

Oda zeminindeki mozaığın ana panosunda dik ve yatay olarak yerleştirilen ikişer zincir halkasının birbirine geçmiş kollarından oluşan geometrik süsleme (çift Süleyman düğümü) ve aynı merkezden çıkan dört yaprağın etrafını sınırlandıran çizgisel biçimli sekiz yapraklı çiçekten oluşan süslemenin birbiri ardı sıra tekrarından oluşmaktadır (tekli düğüm ve dört yapraklı süslemenin birlikte kullanıldığı mozaik için bkz. Levi 1947: 277 fig. 109 pl. CXd). İlk panonun merkezinde yer alan, konturları siyah, içe doğru kırmızı, turuncu ve krem renkli tesseralardan oluşan gölge etkili çift Süleyman düğümünün dört köşesinde birer adet çaprazlama uzanan kozalağa benzeyen kırmızı renkli meyvenin iki yanından çıkan ve her birinde kırmızı renkli tomurcuk yer alan siyah renkli uzun ipliksi çizgiler iki yana sarkar şekilde betimlenerek, tüm pano etrafı çizgisel dört dışbükey kavisli kare (quadrilobe) ile sınırlandırılmıştır (Merkezinde Süleyman düğümünün yer aldığı taç yaprağı, volüt vb. süsleme öğelerinden oluşan örnek için. bk. Decor II: pl. 271b).

İkinci panonun merkezinde siyah renkli küçük bir karenin etrafından dört yöne çaprazlama uzanan, turuncu renkli tesseralardan oluşturulan dört yaprağın (quatrefoil) etrafında dış bükey kavisli ve yarım daire şekilli birbirine bitişik sekiz yaprak yer alır (octolobe). İkinci panonun ana unsurunu oluşturan bu panonun dört köşesinde çaprazlama olarak betimlenen, merkezde yer alan tomurcuktan dikine ve her iki yana sarkar biçimde üç yaprak betimlemesi yer alır. İlk panoda olduğu gibi etrafı çizgisel dört dışbükey kavisli kare (quadrilobe) ile sınırlandırılmıştır. Mozaığın ana şemasını oluşturan her iki panonun dört yönünde kalan aradaki boşluklarda, siyah renkli kenarları hafif içe eğimli pembe renk zeminli dörtgenlerin merkezinde, siyah konturlu krem renkli küçük daire yer alır.

Mozaik döşemenin ana şablonunu oluşturan iki farklı bezemeden oluşan otuz pano, dört yönde siyah renkli tesseralardan oluşan bant şeklinde çizgilere sahip olan bir dikdörtgenle çerçevelenmiştir. Bu çerçeve ile mozaığın dış sınırını oluşturan şerit arasında siyah renkli tesseralardan yapılan birbirine bitişik krem renkli zemine sahip karelerin oluşturduğu ağ benzeri bir süsleme yer almaktadır (Levi 1947: 129 fig. 53 pl. Cc ve pl. CXXXIIIId). Ağ motifini oluşturan her bir karenin ortasında birbirlerinden aralıklı olarak yerleştirilen dört eşkenar üçgenin uçlarının tek bir tesseralardan oluşan noktada birleştirilmesiyle şekillendirilen sarı ve kırmızı renkli malta haçı şeklinde geometrik öğelerden oluşan süsleme yer almaktadır (Genel şema için bk. Decor I: pl. 15f, ağ biçimli karelerin ortasındaki bezeme için bk. Decor I: pl. 15h). Çerçeve bordürünün merkezinde yer alan kareler ve içerisindeki bezemeler tam olarak yapılırken, bordürün tamamında dış kenarlarda siyah renkli tek sıra tesseralardan yapılan testere dişi şeklinde üçgen biçimlidir. Bu bordür ise dışta krem renkli zemine sahip çerçevesiz bir bordürle sınırlandırılır.

Mozaik zeminde yer alan ana figürler geometrik olsa da bunları çeşitlendiren ve geometrik motiflerin sertliğini kıran bitkisel süslemelerle kompozisyon farklı bir görünüme sahiptir. Çeşitli şekilli panoların içerisine yerleştirilen geometrik kompozisyonların bitkisel süsleme ile çeşitlendirilerek keskin hatların kırılması ya da yumuşatılması, İç Batı Anadolu yerleşimlerinden Tripolis'e oldukça yakın konumdaki Aphrodisias'ta Sur Duvarına bitişik konutta birkaç örnekle temsil edilir (Campbell 1991: pl. 113, 115, 116). İS 4. yüzyıl ortalarına tarihlenen ve Tripolis mozaığıyla aynı tarihlere ait Aphrodisias örnekleri Tripolis'e göre daha kaba bir işçiliğe sahiptir. Tripolis Mekân 1 mozaığında hem ilk hem de ikinci panoda yer alan Süleyman Düğümü ve dört yapraktan oluşan süslemenin etraflarında yer alan tüm bitkisel öğeler manolya çiçeğinin filizden olgunlaşma

aşamasına kadar geçen süreçteki biçimsel değişikliklerinin birer yansıması şeklindedir. Mozaığın ana süslemesini oluşturan iki farklı şablona sahip pano; dikdörtgen planlı alanın uzun kenarında altı, kısa kenarında beş sıra olmak üzere toplamda otuz kez tekrar etmektedir. Yaprakların ve merkezinde tomurcuk yer alan iki yana açılan çiçeklerin çaprazlamasına birleşmesiyle oluşan ağ süslemesinin her birinin ortasında kenarları gölgeli çift Süleyman düğümü yer alır.

Mozaiklerin tarihlendirilmesi konusunda stilistik açıdan benzer örnekler göz önüne alındığında İS 4. yüzyıl tarihi ön plana çıksa da 2013 yılında bu konunun birimlerinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında yoğun miktarda ele geçen buluntuların başında gelen günlük kullanım kapları birden fazla evreye sahip konuttaki dönemlerle ilgili önemli veriler elde edilmesini sağlamıştır (Duman - Koçyiğit 2019: 117). Mekân 1 ve 2'de tespit edilen mozaiklerle çağdaş 50B, 58B, 59A- B ve 61A gibi bir grup Afrika Kırmızı Astarlı Seramiği yine İS 4. yüzyıl tarihine işaret etmektedir (Ok 2018: 42). Mozaikli konutun evreleri ile ilgili veri elde edebildiğimiz bir diğer buluntu grubu da sikkelerdir. Konutun tamamında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında tespit edilen Constantius II (İS 337- 361), Iulianus (İS 361- 363) ve Valentinianus I (İS 364- 375) e ait toplam dört sikkenin yanı sıra bir adette Honorius (İS 395- 423) Dönemi sikkesi bulunmuştur. Tüm bu veriler değerlendirildiğinde, Mekân 1 zeminini kaplayan mozaik için İS 4. yüzyılın ikinci yarısı önerilebilir.

Mekân 2

Mekân 1'in kuzeyinde 3.30 x 6.10 m iç ölçüleriyle 20 m² genişliğe sahip ve Mekân 1 ile organik bağlantısı bulunan bu odada mozaik döşeme +180.29 m kodunda açığa çıkarılmıştır (Res. 12). 1 dm² lik alanda 52 tessera yer alır. Tıpkı MK1'de açığa çıkarılan mozaik döşemede olduğu gibi oldukça canlı ve parlak renklerin kullanıldığı mozaik zeminin krem, sarı, pembe, kırmızı, turuncu ve koyu gri renklerdeki 1 x 1 cm ölçülerindeki tesseralardan yapılmıştır (Res. 13).

Resim 12
Mekân 2 içindeki mozaik döşeme.

Mozaikli alanın en dışında krem renk zeminli tesseraların oluşturduğu bir bordür yer almaktadır. Mozaığın ana süslemesini birbirine bitişik olarak tasarlanan yarı yarıya siyah- beyaz, turuncu- kırmızı kahve ve turuncu- pembe renkli tesseralar kullanılarak birbiri üzerine bindirilmiş pelta kalkanı (Decor I: pl. 217e) betimlemeleriyle oluşturulan kare dizilerinin, dikdörtgen mozaik alanına çaprazlama yerleştirilmesiyle ağ süsü izlenimi verilmiştir (Hoffman et al. 1999: taf. 106 kat. 173). Ana panodaki asıl bezemeyi oluşturan geometrik süslemenin

Resim 13
Mekân 2 mozaïği ortofoto.

etrafı, her iki yanı tek sıra siyah renkli tesseralardan oluşturulan krem renk zeminli ince bir bordür ile çevrelenmektedir. İnce çerçevenin çevresinde ise zemini pembe renkli tesseralardan oluşturulan ortalama 55 cm genişliğe sahip ikinci bir çerçeve yer alır. Bordürün dış çerçevesi çift, iç çerçevesi tek sıra siyah renkli tesseralardan oluşturulmuştur. Bordür içerisinde bordüre paralel olarak ardı sıra yerleştirilen koyu gri- siyah renk çerçevesi ve krem renk zeminli teğet eşkenar üçgenler dizisi yer alır. Tüm mozaïğin etrafında çerçeve oluşturan teğet üçgenler dört köşede etrafı tek sıra siyah renkli tessera ile çevrelenmiş, krem renk zeminli kare şekil içerisine yerleştirilen iki farklı süsleme ile kesintiye uğrar. Bunlardan ilkinde her bir karenin ortasında birbirlerinden aralıklı olarak yerleştirilen dört eşkenar üçgenin uçlarının merkezde yer alan kırmızı- kahve renkli tek tesseralardan oluşan noktaya yönelmiş pozisyondaki, kırmızı- kahve renkli malta haçı şeklinde geometrik öğelerden oluşan süsleme yer almaktadır. İkincisinde ise yine tek sıra siyah renkli çerçeve içerisinde krem renk zeminli bir karenin merkezinde kırmızı- kahve renkli ikinci bir kare bunun da içerisinde etrafı tek sıra siyah renkli tesseralardan oluşturulan krem renkli bir haç yer almaktadır. Geometrik süslemelerin yer aldığı mozaikli alanın en dışında ise dört tarafta krem renkli zemin ile mozaik sınırlandırılmıştır (Res. 14).

Resim 14
Mekân 2 mozaik çizimi.

Tripolis örneğine göre daha basit şekillendirilen ve geç bir tarih veren benzerleri Anemurium'da Hamam III 115 isimli yapıda tespit edilmiştir (Campbell 1998: 39 pl. 164). Siyah zemin üzerine beyaz renkle yapılan birbirinden bağımsız dört pelta süslemeli panel Antiocheia'da Hamam C'nin 51 no.lu odasında tespit edilmiş (Levi 1947: pl. CXIX. e) ve İS 4. yüzyılın ortalarına tarihlenmiştir (Levi 1947: 291, 430). Sardis'te peltaların iki yarısının farklı renkli tesseralar kullanılarak yapılması açısından benzerlik gösteren Sinagog mozaiği İS 4. yüzyıl tarihlenirken, Ephesos- Ayasuluk'ta yer alan St. Jean Kilisesi ve Halikarnassos'taki Geç Roma Villası'na ait, stil ve teknik açısından Tripolis örneğinden farklı ancak benzer süslemeye sahip mozaikler İS 5. yüzyıla tarihlenmiştir (Scheibelreiter- Gail 2011: 371- 372 Abb. 572; 246 Abb. 179, 300). Anadolu dışından Tripolis örneğinin hem biçim hem de her bir peltanın iki farklı renkle biçimlendirildiği oldukça yakın bir benzeri Trier'de Palatiolum'un İS 4. yüzyıl ortalarına ait ikinci evresine tarihlenmiştir (Hoffman et al. 1999: 175).

Mekân 1 ve Mekân 2 bir kapı ile birbirine bağlantılı olup iki oda arasında yüzeyinde fresko bulunan bir perde duvarı yer almaktadır. Bu durum konut sahiplerinin özel kullanımında olan odalarının sadece tabanlarının değil, aynı zamanda duvarların da birtakım süslemelere sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Gerek tabanlarının mozaik döşemelerle ve duvarlarının fresklerle süslenmiş olması, gerekse bir bütün olarak tasarlanıp kurgulanmalarıyla Mekân 1 ve Mekân 2 arasındaki organik ilişkinin, bu iki mekânın fonksiyonun tespitinde de belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle her iki mekânın da ev sahibinin kendi zevk ve tarzını yansıttığı zemin ve duvardaki süsleme unsurları, söz konusu mekânların hane halkının özel ihtiyaçları için benzer bir amaca hizmet ettiği, konut sahiplerince dinlenme ya da yatak odası olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Benzer mozaik döşemelerin yanı sıra, aynı alanda ve aynı kot seviyesinde benzer buluntularla tarihlenmesi yapılan Mekân 2 mozaikleri de Mekân 1 mozaikleri gibi İS 4. yüzyılın ortalarına ait olmalıdır.

Mekân 7

Mekân 1 olarak adlandırılan odanın güney bitişiğinde yer alan Mekân 7, konut yapısının karşılama salonu olarak tanımlanmıştır. 15.26 x 10.80 m ölçülerine sahip odanın 165 m²'lik alana sahip zemininde 1 dm²'lik alanda 73 tessera kullanılmıştır. (Res. 15). +180.28 m kodunda tespit edilebilen mozaik döşemenin nispeten mekânın batı, kuzey ve doğu duvar kenarları boyunca korunduğu, odanın güneyi ile merkez kısımlarında kalan büyük bir bölümünde

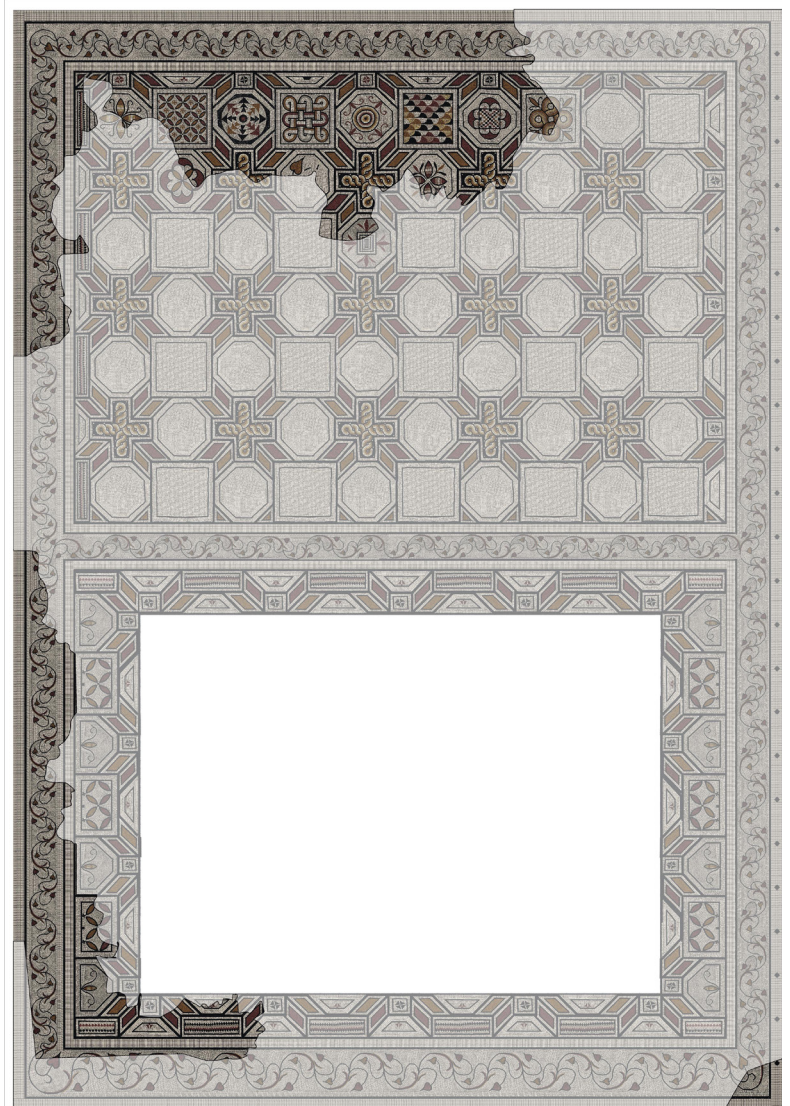

Resim 15
Mekân 7 doğu yarısındaki mozaik kalıntıları.

ise antik kentin bu bölgesinde 1970/80'li yıllarda gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler nedeniyle tahrip olmuştur. Kısıtlı bir alanda tespiti yapılmış olsa da mozaik döşemenin tıpkı konut alanının diğer mekânlarında (Mekân 1- 2) açığa çıkarılanlar gibi kaliteli bir işçiliğe ve süsleme unsurlarına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Mozaik taban döşemesini oluşturan tesseraların krem, koyu gri, bordo, sarı, siyah, kırmızı ve tonları gibi farklı renklerdeki doğal taşların kare formunda kesilmesiyle uzunlukları ve genişlikleri 1- 1.5 cm ve kalınlıkları 0.7-1 cm arasında değişen ölçülerdedir.

Mozaik döşemesinin dört tarafında en dışta mekânı sınırlayan duvarlara bitişik olarak başlayan çerçevesiz ve krem renkli tesseralardan oluşan bir bordür yer alır. Bu bordürün içerisi dikdörtgen planlı mozaik'in iki kısa ve bir uzun kenarında herhangi bir bezemeye sahip değilken, salonun güney cephesinde pencerelerin yer aldığı, dolayısıyla gün ışığı alan uzun kenar boyunca belli aralıklarla siyah renkli tesseralardan oluşturulan küçük kare süslemelere sahiptir. En dışta yer alan bu bordürle mozaik'in ana panosunu çevreleyen ve dış hatları siyah tesseralardan oluşturulan bordür aynı ölçülere sahiptir. Arada kalan krem renkli zemine sahip diğerlerine göre daha geniş olan asıl bordürde ise kıvrımlı sarmaşık dallarından ve yapraklarından oluşan süsleme yer almaktadır.

İkisi ince birisi kalın üç bordürün çerçevelediği dikdörtgen planlı mozaik'in içi çeşitli geometrik şekillerle doldurulmuştur (Res. 16). Mekân 1 ve 2'de yer alan

Resim 16
Mekân 7 mozaik çizimi.

mozaiklere oranla daha karmaşık bir tasarımla karakterize edilen Büyük Salon mozağında siyah çerçevesi, turuncu ve bordo renkli dört çift paralel kenarın oluşturduğu ızgara sisteminde dizilmiş kareler, mozağın ana geometrik şeklini oluşturmaktadır (Decor I: pl. 179). Karelerin içerisinde sekizgen, aralarında ise en üst sırada kare diğer sıralarda ise haç motifi yer almaktadır. Birbiri ardı sıra yerleştirilen sekizgen ve karelerin içleri birbirinden farklı geometrik şekil ve bitkisel süslemelerden oluşan çeşitli kombinasyonlarla doldurulurken, haçların içleri sarmal (giyoş) dolguludur. Mozağın ilk sırasında yer alan sekizgen ve kareden oluşan dizilerin içleri sırasıyla; dört yapraklı çiçeğin yaprak boşlukları arasında içe kıvrık karşılıklı iki filizden oluşan dört bitkisel süsleme; bordo ve turuncu renkli dört yapraklıktan oluşan dokuz çiçeğin merkezinde siyah renkli daire, çiçek dizilerinin arasında turuncu renkli kolları üçgen biçimli on iki haç; siyah, turuncu, bordo renkli üç farklı boydaki yirmi dört teğet ikizkenar üçgenin bordo, siyah ve beyaz renkli iç içe dairelerden oluşan merkezden dışa doğru ışınal oluşturduğu süsleme; merkezde yatay ve dikey olarak yerleştirilen birbirine geçmiş birer zincir halkasının içerisinden geçen köşeleri ilmekli kare; siyah, beyaz, sarı, açık kahve, pembe renklerden oluşan hedef tahtası görünümündeki dairesel şeklin etrafında daireye bakar şekilde ortalarında yer alan tomurcuktan her iki yana sarkan ipsi filizlerin oluşturduğu dört süsleme; yarı yarıya siyah-beyaz, turuncu-kahverengi ve bordo-pembe renkli tesseralar kullanılarak birbiri üzerine bindirilmiş pelta kalkanı şekilli süsleme, bordo, turuncu ve siyah renkli tesseralardan oluşan teğet küçük karelerle şekillendirilen çarpı işaretinin etrafında tek sıra siyah renkli tesseralardan oluşan, karenin dört tarafında siyah çerçevesi bordo zeminli karşılıklı dört pelta kalkanı deseni; aralarında tomurcuk ve iki yana açılan ipsi filizler yer alan, dört ilmekli düğüm ile doldurulmuştur. İlk sırada dokuz ve onuncu panel korunamamıştır. İkinci sırada ise birbirine bitişik olarak yapılmış sarmal dolgu haç ve sekizgenlerden oluşan dizi yer alır. Haçların tamamı aynı süslemeye sahipken korunabilen sekizgenlerin içlerinde sırasıyla dört yapraklı çiçek etrafında dört pelta ve kahverengi zeminli, siyah çerçevesi asma yaprağının yer aldığı süsleme; aralarında üçlü filiz bulunan dört yaprak; iç içe geçmiş dört dikdörtgenin etrafında üç yapraklı dört filiz yer almaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi geçmişte bu alanda yapılan tarımsal faaliyetler nedeniyle büyük bir kısmı tahribata uğrayan mozağın görülebilen süslemeleri açıklanmaya çalışılmış bir kısmı için ise çizim üzerinden tamamlamaya gidilmiştir. Mevcut kalıntılar dahilinde 165 m² alanın tamamını kaplayan mozaik anlaşıldığı kadarıyla büyük salonu tek bir bordürle çevreleyen ancak salonu ortadan ikiye ayıran iki farklı mozaikten oluşmaktadır. Geniş salonun doğu yarısında yukarıda tanımlaması yapılan öğeler yer alırken, batı yarısında günümüze kadar sağlam kalabilen küçük parçalardan anlaşıldığı kadar yine geometrik öğelerden oluşan süslemeler yer almaktadır, ancak tam olarak tanımlamak imkansızdır.

Büyük salonun doğu yarısındaki mozaik şablonu (Salies 1974: bild 2. 26) İS 2. yüzyıl da siyah-beyaz versiyonlarıyla görülmeye başlar ve İS 3-4. yüzyılda çok renkli olarak yaygınlaşarak (Salies 1974: 7) hem Batı (Farioli 1975: fig. 4; Rinaldi 2003: 139; Ruffa 2015: figs. 3, 6) hem de Doğu Eyaletlerinde (Weinberg 1960: pl. 15.1; Salies 1974: fig. 21; Levi 1947: fig. 164 pl. CXIIIb- c) görülmeye devam eder. Kare, sekizgen ve haç üçlüsünden bazen ikisi bazen de üçü birlikte kullanılmıştır. Şablonu oluşturan geometrik şekillerin çeşitliliğinin artması ya da azalması kronolojik olarak bir anlam ifade etmez. Tripolis örneği için Anadolu'dan birebir örnek yayımlanan mozaikler arasında tespit edilememişken benzerler daha çok İmparatorluğun Batı eyaletlerinde yaygındır. Mekân 1 ve 2 mozaiklerinde ana süsleme öğesi olarak kullanılan geometrik ve bitkisel

süslemeler aynı konutun salonu olarak kullanılan Mekân 7 zemininde doldurucu ya da tamamlayıcı süsleme öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Mozaikli Konutun her üç odası aynı tarihler içerisinde ve büyük olasılıkla aynı mozaik ustaları tarafından İS 4. yüzyıl ortasında yapılmış olmalıdır.

Mekân 14

Büyük Salon ya da karşılama salonu olarak nitelendirdiğimiz Mekân 7'nin batı bitişiğinde bir kapıyla geçiş yapılan Mekân 14, kuzey güney doğrultulu bir koridor şeklinde olmalıdır. Tripolis'in bu alanının bir kısmında şahıslara ait mülkiyet olması nedeniyle yeteri kadar kazı yapılamamıştır. Bu nedenle alandaki mozaik dölşeme yaklaşık 1 x 1 m ölçülerindeki bir alanı kaplamaktadır ve mevcut kalıntılara göre 1 dm²'lik alanda 54 tessera yer alır (Res. 17).

Resim 17
Mekân 14 doğusundaki mozaik kalıntıları.

Siyah, açık krem, hardal rengi, kırmızı kahve, bordo ve pembe renklere sahip tesseralarla oluşturulmuştur. Mozaik dölşemenin en dışında krem renk zeminli bordür içerisinde koyu gri renkli tesseralarla oluşturulan, iç içe geçmiş çizgisel görünümlü birbirini takip eden, teğet kalp şekilli süsmeden oluşturulan bordürün çerçevelediği görülmektedir (Decor I: pl. 94c). Bu bordürün her iki yanında açık krem renk zemine sahip birer ince bordür yer alır. Mozaikte asıl süslemenin yer aldığı panoda birbirine bitişik kare ve baklava dilimlerinin içerisinde altıgen, kare ve daireler yer almaktadır (Res. 18). Çok küçük bir

Resim 18
Mekân 14 doğusundaki mozaik çizimi.

alandaki tespit edilen mozaik, Mekân 7 ile bitişik olarak aynı koddaki yer alması ve benzer üslupta yapılması nedeniyle İS 4. yüzyıl ortalarında yapılmış olmalıdır.

Mozaikli Konut başlığı altında değerlendirilen ve bir evin oda ve salonlarından oluşan Mekân 1-2, 7 ve 14'ün zeminlerinde yer alan mozaikler, duvar resimleri ve devasa Karşılama Salonu dikkate alındığında, evin sıradan bir tasarıma sahip olmadığı, bu özellikleri ile bile kentin ileri gelenlerine hizmet vermiş lüks bir konut olduğu açıkça anlaşılır. Her ne kadar aynı yüzyıl içerisinde yapılmış olsalar da düzenli bir tasarımla karakterize edilen Mekân 1 ve Mekân 2 mozaiklerinin aksine Mekân 7 ve 14 mozaikleri daha karmaşık bir tasarımla karakterize edilmişlerdir. Mekân 1 ve Mekân 2 mozaiklerinde birincil ve ikincil süsleme öğeleri Mekân 7 ve 14 mozaiklerinde geometrik ağırlıklı şekillerin hâkim olduğu ana kompozisyonda birer doldurucu öğe olarak kullanılmıştır. Bu konuttaki mozaiklerde geometrik şekillerden oluşan kompozisyonların simetrisi güney bitişikte yer alan konuttaki Peristil mozaikinde görülmez.

Güney Teras Konutu

Peristil Avlu

Tripolis konut alanında güney (alt) teras olarak adlandırılan ve mekânlar bütününe odak noktasında yaklaşık 100 m² büyüklüğünde peristil bir avlu etrafında gelişim gösterdiği anlaşılan ikinci bir konut yapısı yer alır. Peristil avlunun ortasında yer alan dikdörtgen planlı bir süs havuzunun (implivium) zemininde, +177.80 m kodunda yaklaşık olarak 2.8 x 1 metrelik bölümü korunabilmiş mozaik süsleme tespit edilmiştir (Res. 19). 1 dm²'lik alanda 17 tessera yer alır. Açık krem, koyu gri ve açık kahve olmak üzere üç farklı

Resim 19
Peristil Avlu ve implivium içindeki mozaik döşeme.

renge sahip tesseraların her biri 1 x 1 cm ölçülerindedir. Mevcut kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla mozaik panonun en dışında zemini açık krem renkli bir bordür üzerine belli aralıklarla yerleştirilen koyu gri renkli dört eşkenar üçgenin uçlarının merkezde yer alan ve dört tesseralardan oluşturulan kare şeklindeki noktaya yönelmiş malta haçı şeklindeki süsleme yer almaktadır. Bu bordür merkezde yer alan ana panonun sadece kuzey kenarını sınırlandırmaktadır. Her iki kenarı koyu gri renkli tesseralardan oluşturulan ikinci bordürün içerisinde yine aynı renkli kıvrımlı sarmaşık dalları ve açık kahve renginden oluşan yapraklarla çerçevelenmiştir. Üçüncü bordür önceki ikisine göre daha ince olup açık krem renk zeminlidir. Boncuk ve makara dizisinin köşelerde iç içe üç kareden oluşan geometrik şekille birbirine bağlandığı süslemeden oluşan dördüncü bordür diğerlerinin aksine koyu gri zemine sahiptir (Decor I: pl. 23k). Açık renk zeminli beşinci bordürün sonrasında yapılan koyu renk zemine sahip görülebilen son alanın bir bordür ya da merkezde yer alan ana sahnenin zemini olup olmadığı konusu belirsizdir (Res. 20).

Resim 20
Implivium içindeki mozaik döşeme çizimi.

Söz konusu alanda birkaç sezon gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ağırlıklı olarak İS 4-6. yüzyıla ait günlük kullanım kaplarının yanı sıra aynı tarihlere işaret eden sikkelerde ele geçmiştir. Yukarıdaki satırlarda da ifade edildiği gibi bu alanda önceden gerçekleştirilen çeşitli tarımsal faaliyetler nedeniyle ve konut alanının günümüz zeminine en yakın bölümünü oluşturan Güney Teras Peristil söz konusu faaliyetlerden en çok zarar gören alan olmasının yanı sıra buluntular vasıtasıyla sağlıklı bir kronoloji elde edilmesini de zorlaştırmaktadır.

Günümüze kadar mozağin bordür bölümünden oldukça küçük bir parçası korunarak gelmiş olsa da mevcut kalıntılardan karşılaştırılabilir nitelikte olanlar Aphrodisias, Ephesos-Ayasuluk ve Halikarnassos'ta İS 4. yüzyıl sonları ve 5. yüzyıllara tarihlendirilmiştir (Campbell 1991: 29 pl. 101- 102; Scheibelreiter-Gail 2011: 248 abb. 179). Tripolis'te Peristil'in kuzey ve doğu bitişiğindeki

odaların duvarlarında yer alan freskler mozaik döşemenin tarihlenmesiyle ilgili olarak daha tatmin edici bilgiler vermektedir. Tripolis yakınlarında yer alan benzer stil, teknik ve bezeme anlayışıyla yapılan duvar resimleri Laodikeia ve Ephesos'ta İS 4- 5. yüzyıllara (Şimşek - Bayram 2014: 294-295; Zimmermann 2011: 123-128), Hierapolis'te İS 5-6. yüzyıllara tarihlendirilmiştir (Ruggiu 2007: 232; Bragantini 2019: 247). Sonuç olarak Tripolis'te Güney Teras Konutu'nun oda duvarlarında görülen fresklerin hem İS 5-6. yüzyıllarda çevre kentlerde de görüldüğü gibi moda olduğu hem de kazı çalışmalarında bu odada ele geçen dört adet pişmiş toprak kandilden üçünün İS 5. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 6. yüzyılın başına ait olması nedeniyle Peristil ortasında yer alan implivium mozaik döşemesini 5. yüzyılın ortalarına tarihlemek mümkün görünmektedir.

Konut sahibinin birçok günlük ihtiyacını karşılamaya imkân sunan ve işlevsel olarak belki de konut yapısının en önemli mekânlarından biri olan üzeri açık bu peristil avlunun, sıradan bir avludan öte konut yapısının çağdaşlarına oranla nitelikli bir yapı olduğunu göstermektedir. Avlunun konut yapısının tam merkezinde yer alması, çevresinde gelişen mekânları birbirine bağlayan, konut içerisindeki mekânların ışık ve hava almalarını sağlayan, önemli bir birim olduğunu da gösterir.

Geç Helenistik - Erken Roma Dönemi'nden itibaren varlığı bilinen, sonrasında İS 4. yüzyıla denk gelen bir dönemde yeniden kurgulanarak dönemin dinamiklerine uygun olarak tasarlanan konut yapılarının, bu eğilimin bir sonucu olarak son derece gösterişli biçimde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Merkezde yer alan geniş peristilin etrafında gelişen konut yapılarına, bu dönemde eklenen son derece zengin mozaik döşemeler ve kısmen fresklerle süslü olduğu anlaşılan duvarlar, Geç Antik Çağ konut yapılaşmasının bu dönemdeki en önemli trendleridir. Tripolis'teki konut yapılarının, İS 6. yüzyıl sonu ya da 7. yüzyıl başı diyebileceğimiz bir dönemde işlevlerini yitirdikleri ve yapılan birtakım müdahaleler sonrası içerisinde artık kireç söndürülen, işliklerin ya da donanımların ilave edildiği basit yapılara dönüşmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Değerlendirme

Bu çalışmada Lydia Bölgesi'nin güney sınırındaki son kenti Tripolis'te 2012-2021 yılları arasında gerçekleştirilen arkeolojik kazı ve araştırmalar sonucunda, kamu ve sivil mimariye ait yapılarda tespit edilen mozaikler değerlendirilmiştir.

Mozaik döşemelerde kullanılan tessera örneklerinden 16 adeti üzerinde yapılan ince kesit analizi sonucunda taş cinslerinin koyu gri, beyazlı gri, pembe ve kahve renkli mermer; sarı renkli traverten; sarı, krem, beyaz, kırmızı renkli kireçtaşı (mikritik- spartik) ve bantlı traverten olduğu tespit edilmiş ve bunların büyük bir kısmının bölgenin kayaç yapısında bulunan yerel taşlardan elde edildiği anlaşılmıştır. Bu grup arasında Tripolis'teki anıtsal mimarinin ve heykeltıraşlık eserlerin birçoğunda kullanılan ve görselliğiyle dikkat çeken, kentin yerel ocaklarından elde edildiği daha önceki çalışmalarda kanıtlanan bantlı travertenin (Koralay et al. 2019: 317) mozaiklerde de kullanıldığı tespit edilmiştir.

Üçü kamu, beşi sivil mimariye ait olmak üzere İS 3. yüzyıl sonu ile İS 5. yüzyıl ortasındaki döneme ait mozaikler, hem bitkisel hem geometrik hem de bu iki unsurun beraberce kullanıldığı çok renkli tesseraların bir araya getirilmesiyle oluşturulan oldukça etkileyici bir üslupta yapılmışlardır. Tripolis'te özellikle son yıllarda gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan mozaik zeminli mekânlar, Tripolis'in Orta Menderes Havzası olarak nitelendirilebileceğimiz bölgede yer alan kentlere oranla oldukça önemli bir mozaik repertuarına sahip olduğunu göstermiştir. İS 4. yüzyıldan kalma bir heykel kaidesinde yer alan, Tripolis'in

“meşhur malikaneleri/konakları” ifadesinin mübalağadan uzak, gerçeği yansıtan bir övgü ifadesi olduğu kentte gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmalarıyla da kanıtlanmış olmaktadır.

Tripolis'te günümüze kadar gerçekleştirilen kazı çalışmalarında Roma Dönemi içerisinde Erken veya Orta İmparatorluk Dönemi'ne ait mozaik döşeme tespit edilmemiştir. Hierapolis'te tekil sayılabilecek örnek kapsam dışında bırakılacak olursa İS 4-5. yüzyıllara tarihlenen Tripolis, Laodikeia ve Aphrodisias'ta ortaya çıkarılan mozaiklerin stil ve üslup anlamında benzerlikleri bulunmakla beraber, bunların ortak bir atölyenin mi yoksa birbirinden bağımsız gruplar tarafından mı yapıldığı sorusu Laodikeia ve Tripolis örnekleri artana kadar bir süre daha yanıtız kalacak gibi görünmektedir.

Tripolis'te bulunan mozaiklerin yerel unsurlarca mı yoksa gezici atölyeler tarafından mı yapıldığına dair sorulara şu an için çok net olarak cevap bulunamasa da 2015 yılı kazı çalışmalarında kentin merkezi konumdaki kuzey- güney yönlü ana caddesinin sütunlu galerisinde tespit edilen mozaikte kullanılan tesseraları oluşturmak için kesilen ve çeşitli işlemlerin evrelerine ait izler taşıyan küçük taş kırıklarından oluşan buluntu topluluğu, kentte mozaik işçiliğine yönelik çeşitli faaliyetlerin ilk izlerini oluşturmaktadır (Res. 21).

Resim 21
Tessera yapmak için kırılan taş atıkları.

Kaynaklar – Bibliography

- Bragantini 2019 I. Bragantini, “Apparati decorativi ad affresco e stucco”, A. Z. Ruggiu (ed.), Hierapolis di Frigia XXI: Le Abitazioni Dell’Insula 104 A Hierapolis Di Frigia, İstanbul, 247- 81.
- Campbell 1991 S. Campbell, The Mosaics of Aphrodisias in Caria, Toronto.
- Campbell 1998 S. Campbell, The Mosaics of Anemurium, Toronto.
- Décor I C. Balmelle - M. Blanchard Lemée - J. Christophe - J.-P. Darmon - A.-M. Guimier Sorbets - H. Lavagne - R. Prudhomme - H. Stern, Le Décor géométrique de la mosaïque romaine I, Paris, 1985.
- Décor II C. Balmelle - M. Blanchard-Lemée - J.- P. Darmon - S. Gozlan - M. P. Raynaud, Le Décor géométrique de la mosaïque romaine II, Paris, 2002.
- Destephen 2008 S. Destephen, Prosopographie Du Diocese D’Asie (325- 641), Paris.
- Duman 2013 B. Duman, “Son Arkeolojik Araştırmalar ve Yeni Bulgular Işığında Tripolis ad Maeandrum”, Cedrus I, 179-200.
- Duman 2018 B. Duman, “Geç Antik Çağ’da Lydia Tripolis’i (İS. 4. yüzyıl dan Sasani Tahribatına Kadar)”, C. Şimşek - T. Kaçar (eds.), Geç Antik Çağ’da Lykos Vadisi ve Çevresi, 343- 367, İstanbul.
- Duman - Koçyiğit 2019 B. Duman - O. Koçyiğit, Tripolis ad Maeandrum II: Geç Antik Dönem Konut Kalıntıları ve Buluntuları, İstanbul.
- Farioli 1975 R. Farioli, “Struttura deia Mosaici Geometrici”, Antichita Altoadriatiche VIII, Mosaici in Aquileia e Nell’Alto Adriatico, Udine, 155-175.
- Guizzi- Filippini 2017 F. Guizzi - A. Filippini, “Tripolis on the Maeander in Hellenistic and Roman Age (cent. 3 rd B.C.-3 rd A.D.): Epigraphy and Prosopography”, B. Duman (ed.), Tripolis ad Maeandrum I, Tripolis Araştırmaları, İstanbul, 59-73.
- Hoffman et al. 1999 P. Hoffmann - J. Hupe - K. Goethert, Römische Mosaik Aus Trier, Mainz am Rhein.
- Işıkıkaya-Laubscher 2016 I. R. Işıkıkaya-Laubscher, “Perge Mozaik Atölyeleri ve Akdeniz Havzası Mozaik Ekolleri İçerisindeki Yeri”, Adalya XIX, 169-227.
- Koralay et al. 2019 T. Koralay - M. O. Baykara - K. Deniz - Y. K. Kadioğlu - B. Duman - C. Chou Shen, “Multi-Isotope Investigations for Scientific Characterisation and Provenance Implication of Banded Travertines from Tripolis Antique City (Denizli–Turkey)”, Environmental Archaeology 24, 3, 317-336.
- Levi 1947 D. Levi, Antioch Mosaic Pavements, Princeton.
- Ok 2018 M. Ok, Tripolis Helenistik ve Roma Dönemi Seramiği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Paris 1884 P. Paris, “Inscriptions de Lydie”, BCH 8, 376- 390.
- Rinaldi 2003 F. Rinaldi, “Motivi geometrici e temi figurati nelle pavimentazioni musive della villa romana di Negrar”, A. Brugnolte - A. Buonopane (eds.), Annuario Storico della Valpolicella XIX, Vago di Lavagno, 133-160.
- Ruffa 2015 M. Ruffa, “I mosaici di via Olmetto/vicolo S. Fermo a Milano. Uno scavo in archivio”, LANX 20, 144- 166.
- Ruggiu 2007 A. Z. Ruggiu, “Regio VIII, insula 104. Le strutture abitative: fasi e trasformazioni”, F. D’Andria - M. P. Caggia (eds.), Hierapolis di Frigia I: Le Attività delle Campagne di Scavo e Restauro 2000-2003, İstanbul, 211-256.
- Scheibelreiter-Gail 2011 V. Scheibelreiter-Gail, Die Mosaiken Westkleinasiens, Wien.
- Salies 1974 G. Salies, “Untersuchungen zu den geometrischen Gliederungsschemata römischer Mosaiken”, BJB 174, 1- 178.
- Şimşek - Bayram 2014 C. Şimşek - F. Bayram “Merkezi Kilise ve Çevresindeki Yapı Kalıntıları”, C. Şimşek (ed.), 10. Yılında Laodikeia, İstanbul, 283-301.
- Weinberg 1960 S. S. Weinberg, Corinth Vol 1.5, The Southeast Building The Twin Basilicas The Mosaic House, Princeton, New Jersey.
- Zimmermann 2011 N. Zimmermann, “Ephesos Geç Antik ve Bizans Dönemleri Resim Sanatı”, F. Daim - S. Ladstatter (eds.), Bizans Döneminde Ephesos, İstanbul, 115-162.